

Данилик З., Борискіна Л., Жукова А. Музейна педагогіка у формуванні громадянської свідомості молоді. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2025. Том 13, № 10. С. 56-62. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i10-007>.

Danylyk Z., Boryskina L., Zhukova A. Muzeina pedahohika u formuvanni hromadianskoi svidomosti molodi [Museum pedagogy in the formation of civic consciousness of youth]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2025. Vol. 13, No 10. S. 56-62. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol13i10-007>.

УДК 37.011.3:37.017:069.03

DOI: 10.31110/2616-650X-vol13i10-007

Зоряна ДАНИЛИК

ВСП «Львівський фаховий коледж транспортної інфраструктури
Національного університету «Львівська політехніка», Україна
<https://orcid.org/0009-0000-9374-0339>, danuluk.zoryana@lfkti.ukr.education

Людмила БОРИСКІНА

Комунальний заклад "Херсонський базовий медичний фаховий коледж"
Херсонської обласної ради, Україна
<https://orcid.org/0009-0000-0546-6369>, boriskinalyudochka1@gmail.com

Анна ЖУКОВА

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-7292-1605>, annetta000@gmail.com

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ

Анотація. Стаття присвячена вивченню ролі музейної педагогіки у формуванні громадянської свідомості сучасної української молоді в умовах воєнних викликів та суспільних трансформацій. У роботі наголошено, що громадянська свідомість виступає інтегративною характеристикою особистості, яка охоплює систему знань, цінностей, переконань, установок і поведінкових моделей, що визначають ставлення молодого покоління до держави, суспільства та власної участі у громадському житті. Новизна роботи полягає у поєднанні концептуальних положень про громадянську свідомість із потенціалом музейного простору, розглянутого як середовище інтерактивного навчання та культурно-історичного виховання. Здійснено аналіз сучасних наукових досліджень із проблем музейної педагогіки, виокремлено її сутнісні риси та провідні напрями впливу на розвиток особистості. Показано, що музейна педагогіка не лише забезпечує пізнавальний ефект, але й формує емоційно-ціннісне ставлення до національної історії та культури, сприяє інтеграції освітнього й виховного процесів. Особливу увагу приділено функції музею як простору формування національної ідентичності та колективної пам'яті, що в умовах війни набуває ключового значення для стійкості українського суспільства. У роботі доведено, що залучення молоді до музейних занять (екскурсій, квестів, інтерактивних уроків, майстер-класів) сприяє розвитку критичного мислення, навичок соціальної взаємодії, здатності співвідносити історичний досвід із сучасними викликами. На основі аналізу методичних підходів запропоновано практичні рекомендації щодо ефективного впровадження музейної педагогіки в освітній процес закладів фахової передвищої освіти, серед них: попередня підготовка здобувачів до музейного заняття, використання технологічних карт та інтерактивних завдань, забезпечення міждисциплінарної інтеграції та створення умов для індивідуальної й групової активності студентів. Одержані результати мають довгострокове значення для розвитку сучасної педагогічної теорії та практики. Практична цінність дослідження полягає у виробленні механізмів ефективного використання музейного простору в умовах демократизації освіти та суспільства, а також у розробці інструментів інтеграції традиційних і новітніх форм музейної роботи в освітній процес.

Ключові слова: музейна педагогіка; громадянська свідомість; українська молодь; культурна спадщина; виховання; освітній процес.

Zoryana DANYLYK

VSP "Lviv Professional College of Transport Infrastructure
of the National University "Lviv Polytechnic", Ukraine
<https://orcid.org/0009-0000-9374-0339>, danuluk.zoryana@lfkti.ukr.education

Lyudmila BORISKINA

Communal Institution "Kherson Basic Medical Vocational College"
of the Kherson Regional Council, Ukraine
<https://orcid.org/0009-0000-0546-6369>, boriskinalyudochka1@gmail.com

Anna ZHUKOVA

National Academy Academy named after Hetman Petro Sahaidachny, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-7292-1605>, annetta000@gmail.com

MUSEUM PEDAGOGY IN THE FORMATION OF CIVIC CONSCIOUSNESS OF YOUTH

Abstract. The article examines the role of museum pedagogy in shaping the civic consciousness of modern Ukrainian youth during wartime conditions and social transformations. The paper emphasizes that civic consciousness is an integrative characteristic of an individual, encompassing a system of knowledge, values, beliefs, attitudes, and behavioral models that determine the younger generation's attitude toward the state, society, and their own participation in public life. The novelty of the study lies in combining conceptual provisions on civic consciousness with the potential of the museum space, which is considered an environment for interactive learning and cultural-historical education. An analysis of contemporary scholarly research on the issues of museum pedagogy has been conducted, highlighting its essential

features and primary directions of influence on personality development. It is shown that museum pedagogy not only provides a cognitive effect but also shapes an emotional and value-based attitude toward national history and culture, promoting the integration of educational and upbringing processes. Particular attention is paid to the museum's function as a space for forming national identity and collective memory, which, in times of war, acquires crucial importance for the resilience of Ukrainian society. The study demonstrates that involving young people in museum activities (such as excursions, quests, interactive lessons, and workshops) fosters the development of critical thinking, social interaction skills, and the ability to correlate historical experience with contemporary challenges. Based on the analysis of methodological approaches, practical recommendations are proposed for the effective implementation of museum pedagogy into the educational process of institutions of professional pre-higher education. These include preliminary preparation of students for museum activities, the use of technological maps and interactive tasks, ensuring interdisciplinary integration, and creating conditions for both individual and group student activity. The results obtained have long-term significance for the development of modern pedagogical theory and practice. The practical value of the research lies in elaborating mechanisms for the effective use of museum space under conditions of democratization of education and society, as well as in designing tools for integrating both traditional and innovative forms of museum work into the educational process.

Keywords: museum pedagogy; civic consciousness; Ukrainian youth; cultural heritage; upbringing; educational process.

Постановка проблеми. Сучасні суспільні трансформації в Україні, що зумовлені процесами демократизації, інтеграції до європейського освітнього й культурного простору, а також викликами воєнного часу, висувають на перший план завдання формування громадянської свідомості молоді. В умовах посилення потреби у збереженні національної ідентичності та плеканні патріотизму музейна педагогіка постає як інноваційний освітньо-виховний інструмент, який поєднує культурно-історичну спадщину із сучасними педагогічними технологіями. Проблема формування громадянської свідомості молодого покоління українців потребує нових підходів, зорієнтованих не тільки на засвоєння знань, але й на розвиток ціннісних орієнтацій, критичного мислення, активної соціальної позиції. Саме музейний простір, інтегрований в освітній процес, сприяє формуванню цілісного світогляду, забезпечує занурення у культурні традиції, виховує повагу до історії та національних символів тощо. Актуальність окресленої проблеми підсилюється ще й необхідністю поєднання традиційних та сучасних форм роботи музеїв, від класичних екскурсій до інтерактивних технологій, мультимедійних експозицій, віртуальних турів та квестів. Такі підходи дозволяють зробити музейну педагогіку більш привабливою й ефективною для молоді, сприяючи її громадянській, соціальній та культурній самореалізації. Відтак, посилення національно-патріотичного виховання, утвердження національної ідентичності та громадянської свідомості здобувачів освіти в умовах війни та повоєнний час є обґрунтованим, а тому доцільним є пошук ефективних прийомів, методів, ресурсів і засобів для реалізації цих важливих напрямів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання потенціалу музейної педагогіки в освіті сьогодні цікавить досить велику кількість дослідників, педагогів, музейних працівників та представників громадських об'єднань. Серед українських дослідників займаються проблемами музейної педагогіки такі науковці, як М. Криловець [4], О. Сокурєнко [6], Н. Філіпчук [7], І. Фурса [9] та ін. Вагомий доробок із теорії та сучасних проблем музейної педагогіки становлять праці зарубіжних науковців – А. Гейна, А. Кунца, Л. Норріс, К. Фрізена та ін. Зокрема, Н. Філіпчук у праці «Музейна педагогіка і виховання нації» [8] досліджує проблему зародження й розвитку музейної педагогіки як науки, особливості визнання та утвердження її в освітній системі України та розкриває еволюцію культурно-освітньої діяльності музеїв, методи впливу на різні категорії відвідувачів. Н. Філіпчук встановила, що музейна педагогіка утвердилася як своєрідна галузь знань і наукових досліджень в другій половині ХХ століття, вона передбачає служіння Людині, Народу, Державі й Людству, а тому, відповідно, має виховувати Людину, Народ і Людство. Дослідниця наголошує, що в незалежній Україні музейній педагогіці відводиться значуща роль в процесі оновлення сучасної освітньої системи, в умовах актуалізації питань збереження та розвитку духовно-моральних цінностей українського народу. М. Криловець розглядає можливість реалізації соціокультурної складової сучасних музеїв різноманітного призначення в покращенні освітнього процесу й соціальному вихованні молоді засобами музейної педагогіки. Науковець приходить до висновку, що музейна педагогіка має величезні можливості для пізнання нових тенденцій у сучасній науці та сучасних дослідженнях, виховання себе як дослідника, аналітика, розвитку спостережливості, уміння робити узагальнення й прогнози. Музейна педагогіка допомагає не лише максимально використовувати загальноосвітній і культурологічний потенціал музеїв, але й дає можливість випускникам на основі системи отриманих знань, умінь і навичок самовизначитися в мінливому навколишньому світі, продовжити освіту у вибраній галузі [4]. О. Сокурєнко обґрунтувала актуальність та довела доцільність вивчення питання використання музейної педагогіки в утвердженні української національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти. Дослідниця подала визначення поняття «музейна педагогіка» в зазначеному контексті, визначила головні компоненти музейної педагогіки як засобу утвердження національної й громадянської ідентичності здобувачів освіти та звернула особливу увагу на особливості проведення музейних уроків та занять як навчального методу. Крім того, О. Сокурєнко подала орієнтовну структуру музейного уроку / заняття та його технологічну карту й продемонструвала зразки завдань на такому уроці для здобувачів освіти на прикладі зошита для відвідувачів чеського Педагогічного музею імені Яна Амоса Коменського [6]. Таким чином, аналіз

наукових джерел свідчить про наявність значної теоретичної та практичної бази з проблем музейної педагогіки, водночас вказуючи на необхідність подальших досліджень, спрямованих на виявлення потенціалу музейного середовища як чинника розвитку громадянської свідомості, патріотизму та національної ідентичності сучасної української молоді.

Мета дослідження полягає в аналізі ролі й значення музейної педагогіки у процесі формування громадянської свідомості молоді. Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань дослідження: 1) сформулювати визначення поняття «громадянська свідомість молоді»; 2) визначити роль музейної педагогіки у формуванні громадянської свідомості української молоді; 3) розглянути особливості проведення занять зі здобувачами фахової передвищої освіти у музеї та розробити методичні рекомендації щодо ефективного впровадження музейної педагогіки в освітній процес закладу фахової передвищої освіти.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано комплекс теоретичних методів дослідження, серед яких: аналіз, синтез, порівняння та узагальнення наукової літератури з проблем музейної педагогіки, виховання та формування громадянської свідомості молоді; систематизація та класифікація наукових підходів до використання музейного середовища в освітньому процесі; історико-педагогічний метод для вивчення становлення та розвитку музейної педагогіки в Україні та світі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах війни та численних трансформацій українського суспільства проблема формування громадянської свідомості молоді набуває особливої актуальності. Молоде покоління є головним чинником розвитку держави, оскільки саме воно визначатиме подальший вектор суспільних змін. З огляду на це, важливим поняттям у цей час є «громадянська свідомість молоді».

Р. Вайнола, Г. Друзь та О. Волощук зауважують, що поняття «громадянська свідомість» охоплює розуміння обов'язків та прав, активну участь у суспільному житті, відповідальність за власні дії та готовність до соціальної взаємодії [1].

Л. Зарванська стверджує, що громадянська свідомість у практичному вимірі постає надзвичайно дієвим чинником, який стимулює та активізує державотворчу діяльність населення. Саме тому, на думку дослідниці, усі державні утворення в різні історичні періоди були зацікавлені у формуванні цієї важливої психологічної якості своїх громадян. Розуміння громадянської свідомості як ключової ціннісної орієнтації відображає особливості розвитку сучасного суспільства. Виховання патріотизму, формування поваги до особистості та прав людини, громадянських чеснот, стійких уявлень про світ, суспільство, державу, провідні соціальні зв'язки й відносини, а також знань про правові та політичні механізми регулювання суспільного життя спрямовані на підготовку молодого фахівця до відповідального й усвідомленого життя, а також до діяльності в умовах демократичної правової держави. Крім того, за переконанням дослідниці, громадянська свідомість у соціально-історичному аспекті є результатом і водночас продуктом соціально-економічних та духовно-культурних процесів. Завдяки діям певних психологічних механізмів – звичаїв, традицій, зразків поведінки тощо – цей феномен не лише зберігається, а й постійно відтворюється [2].

Н. Іваненко зазначає, що здобувачі освіти (як і всі громадяни) потребують важливих знань, навичок та розуміння, щоб їх демократична участь була поінформованою й ефективною, а також якщо вони хочуть зрозуміти себе та навколишній світ. З цим тісно пов'язана необхідність того, щоб здобувачі освіти мали доступ до широких та тривалих можливостей формувати, виражати й втілювати в життя свій громадянський характер за допомогою свого ж досвіду. На переконання Н. Іваненко, розтлумачена саме таким чином, громадянська свідомість стосується та включає обговорення:

- зв'язку між моральними, інтелектуальними та громадянськими чеснотами, необхідними для свідомого громадянства;
- зв'язку між громадою та особистістю;
- важливість критичного мислення, рефлексії та дії в межах соціальної, культурної і політичної структури й традиції;
- необхідність підтримки молоді у розумінні сучасного суспільства й розвитку навичок, знань і чеснот, необхідних для того, щоб зробити внесок у свої громади.

Результатом розвитку громадянської свідомості, який стосується зазначених чотирьох пунктів, є зміцнення соціальної справедливості в мультикультурних та мультилінгвальних спільнотах [3, с. 182].

У контексті цього дослідження ми визначаємо громадянську свідомість молоді як систему знань, уявлень, цінностей, переконань та установок, які визначають ставлення молодого покоління до суспільства, держави, власних прав і обов'язків, а також готовність брати активну участь у громадському житті, відстоювати демократичні принципи, дотримуватися законів та сприяти розвитку суспільства.

Формування громадянської свідомості молоді – це складний та досить тривалий процес, що не обмежується формальною освітою. Закон України «Про основні засади молодіжної політики» інституціалізує участь молоді у виробленні рішень, створює інструменти співправління на місцевому рівні, підтримує молодіжні ради, молодіжні центри й мережу неформальної освіти, у тому числі через інституції на кшталт Українського молодіжного фонду [5]. Водночас останні законодавчі зміни значно посилюють фінансові механізми реалізації молодіжної політики, що розширює можливості молоді для ініціювання та впровадження громадських проєктів. Емпірично громадянська свідомість формується найуспішніше тоді, коли навчальний досвід поєднаний з реальними практиками участі. Демократичне врядування закладу освіти, освітні послуги, шкільні та студентські ради, учнівські дослідження місцевих проблем та співпраця з органами місцевого самоврядування перетворюють знання й цінності в усталені моделі поведінки [1].

Музейна педагогіка посідає важливе місце в сучасній системі виховання та освіти, адже поєднує культурно-освітні, історико-пізнавальні та виховні функції музею. За словами М. Криловець, музейна педагогіка спрямована на розкриття специфіки музею як освітнього простору, вона сприяє гуманізації та гуманітаризації навчання, удосконаленню викладання предметів гуманітарного циклу шляхом інтеграції в освітній процес автентичних культурних пам'яток. Попри відносну новизну, музейна педагогіка вже здобула широку популярність у сучасній освітній практиці. На початковому етапі її розглядали як напрям музейної роботи з учнями, однак із 60-х років ХХ ст. вона почала розвиватися як самостійна галузь знань і наукових досліджень. Предметом музейної педагогіки є зміст, методи та форми педагогічного впливу музею, спрямовані на учнівську молодь та широку громадськість. Її актуальність зумовлена тим, що вона дозволяє відкрити індивідуальний культурний досвід народу у взаємозв'язку з історичним, економічним і соціальним розвитком. Через музейні експонати й експозиції здійснюється безпосередній вплив на емоційну й пізнавальну сфери особистості, формуючи розуміння універсальності загальнолюдської культури, що є важливим чинником у становленні гармонійно розвиненої особистості [4, с. 168].

На цю інтегративну дисципліну покладається важлива суспільна місія – репрезентувати експозиційні та фондові матеріали (артефакти) достовірно, доступно, зрозуміло й правдиво, дотримуючись принципів громадянської гідності та справляючи переконливий вплив на відвідувачів і слухачів. Особливої ваги така функція набуває у випадках, коли йдеться про чутливі сторінки історії української державності. Від початку свого становлення музейна педагогіка виконувала роль активного посередника між музейними колекціями та аудиторією, і сьогодні це посередництво має бути високопрофесійним і суспільно значущим. Її завдання не обмежуються простим інформуванням про музейні предмети, адже провідна функція музейної педагогіки полягає у впливі на раціональну та емоційну сферу відвідувача, формуванні його світогляду та переконань. Хоча музей не є формальним освітнім закладом, він виступає особливим освітнім простором, у якому реалізуються ключові педагогічні принципи. У музейній практиці широко використовуються методичні, дидактичні та гносеологічні підходи, що забезпечують не лише пізнавальний, а й виховний ефект [7, с. 47]. Н. Філіпчук підкреслює, що музейна педагогіка повинна налаштовувати особистість не тільки на пізнання і знання істини, але й виробляти своє ставлення до «когось» чи «чогось», формувати громадянську, державницько-патріотичну позицію, морально-етичні й естетичні смаки та поведінку [8].

Особливістю навчання в музеї є можливість максимально реалізувати свої здібності та задовольнити інтелектуальні інтереси. У ході навчання в музеї особисте емоційне переживання поглиблює одержану вербальну інформацію. Навчання стимулюється розмаїтістю, експресивністю й оригінальністю музейних предметів. Ефективність проведення музейних уроків визначається специфічною для музеїв предметною інтерпретацією явищ, процесів навколишнього світу. Метод особливих «музейних» уроків визнаний експертами Ради Європи одним із головних методів викладання історичних гуманітарних дисциплін у закладах освіти, а екскурсії в музей оцінюються як діалогічна форма історико-культурної освіти [4, с. 169].

Таким чином, слід погодитися з О. Сокурєнко у тому, що музейна педагогіка в освітньому процесі є ключовим інструментом формування національної та громадянської ідентичності, допомагаючи здобувачам освіти усвідомити свою належність до народу, відчутти гордість за свою культуру й розвивати готовність до активної громадянської участі. Зв'язок музейної педагогіки з процесом утвердження національної та громадянської ідентичності особистості полягає у взаємодії між освітнім потенціалом культурних закладів та потребою суспільства у вихованні свідомих громадян, які ідентифікують себе як частину нації. Музейна педагогіка забезпечує збереження та трансляцію культурної спадщини, передачу знань про національну історію, традиції та звичаї. Через інтерпретацію експозицій і колекцій особистість долучається до національного спадку, що формує усвідомлення своєї належності до певної культурної спільноти. Освітні програми виставкових залів допомагають зберігати історичну пам'ять та осмислювати минуле крізь призму національних досягнень і викликів. Це зміцнює почуття ідентичності та дає можливість правильно розуміти роль

свого народу в історичних подіях. Музейна педагогіка сприяє формуванню колективної ідентичності через особистісне усвідомлення свого місця в національній історії, що стимулює почуття належності до громади та відповідальності за її розвиток. Експозиції, що присвячені державним символам, визначним історичним подіям або видатним особистостям, сприяють вихованню патріотичних почуттів та розумінню важливості громадянської активності. Під час музейного навчання варто демонструвати різноманітність і багатство національної культури, що допомагає інтегрувати локальну ідентичність у загальнонаціональну. Водночас такі освітні центри слугують платформою для взаємодії з іншими культурами, розвиваючи у відвідувачів відкритість та толерантність. Освітня діяльність музею формує здатність аналізувати сучасні суспільні виклики на основі історичного досвіду, що сприяє розвитку громадянської зрілості та бажанню брати участь у політичних і соціальних процесах [6, с. 113-114].

Крім того, одним із перспективних напрямів, які розв'язує музейна педагогіка, є формування громадянської свідомості української молоді. Перш за все, музей виступає середовищем, у якому молодь безпосередньо стикається з історичними фактами, культурними пам'ятками, матеріальними та духовними надбаннями суспільства, що сприяє формуванню історичної пам'яті, усвідомленню національної ідентичності та відповідальності за збереження культурної спадщини. По-друге, музейна педагогіка забезпечує інтерактивні форми навчання (екскурсії, тематичні заняття, майстер-класи, квести), які стимулюють критичне мислення і вміння аналізувати суспільно-значущі події та завдяки цьому формується здатність молоді співвідносити історичний досвід із сучасними соціальними викликами. По-третє, музейна діяльність сприяє розвитку громадянських цінностей, зокрема патріотизму, толерантності, поваги до прав людини, готовності до суспільної активності. Молодь залучається до дискусій щодо ролі особистості у творенні історії, значення громадянської відповідальності та солідарності.

Музейні заняття зі здобувачами фахової передвищої освіти мають такі особливості: інтерактивність, інтеграція освіти й культури, практична спрямованість, емоційна залученість, індивідуалізація, контекстуальність. На таких заняттях доцільно використовувати технологічні карти та зошити на друкованій основі, що поєднують навчальний матеріал із реальними експонатами, залучають здобувачів фахової передвищої освіти до активної діяльності через завдання, дискусії, квести, створюють яскраві враження, що сприяє покращенню запам'ятовування, зумовлюють розвиток творчих і аналітичних навичок через роботу з матеріалами, допомагають зрозуміти навчальний матеріал у ширшому історичному й культурному контексті, а також можуть бути адаптовані до рівня підготовки та темпу навчання учасників. Навчання у музеї повинно базуватися на інтерактивних методах – здобувачі освіти не тільки мають слухати екскурсовода чи викладача, але й повинні аналізувати експонати, працювати з музейними артефактами, виконувати завдання дослідження, брати участь у різних видах діяльності тощо. Надзвичайно важливо, на нашу думку, створити у музейному просторі умови для міждисциплінарної інтеграції – поєднання історії, мистецтва, філософії, права, соціології з фаховими дисциплінами.

Для ефективного впровадження музейної педагогіки в освітній процес закладів фахової передвищої освіти варто дотримуватися низки рекомендацій:

- 1) дуже важлива попередня підготовка здобувачів освіти, зокрема до відвідування музею слід ознайомити молодих людей з темою заняття та ключовими поняттями, повідомити завдання для самостійного чи групового виконання під час екскурсії, визначити міждисциплінарні зв'язки;
- 2) у музеї необхідно проводити цікаві та інтерактивні заняття з елементами діалогу, бесіди, використовувати методи активного навчання (рольові ігри, мозковий штурм, робота в малих групах), залучати інноваційні технології, зокрема QR-коди, аудіогіди тощо;
- 3) варто пропонувати практичні завдання для здобувачів, наприклад, можна запропонувати створити мінідослідження чи написати есе за підсумками роботи з експонатами, підготувати презентацію або творчі проекти на основі музейних матеріалів, провести аналіз конкретних історичних подій чи персоналій крізь призму сучасності;
- 4) після заняття у музеї слід обговорити в аудиторії його результати, поділитися враженнями, сформулювати висновки щодо значення музейного матеріалу для професійної підготовки та розвитку громадянських якостей та інтегрувати одержані знання у майбутню фахову діяльність здобувачів;
- 5) особливу увагу потрібно звернути на методичне забезпечення заняття у музеї, зокрема розроблювати цікаві та інтерактивні завдання, використовувати електронні ресурси тощо.

Таким чином, дотримання вищезазначених рекомендацій щодо упровадження музейної педагогіки у процес підготовки здобувачів фахової передвищої освіти сприятиме формуванню громадянської свідомості, критичного мислення, професійної мобільності й духовно-культурних цінностей молоді, а також зробить освітній процес цікавим, інтерактивним та результативним.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволяє прийти до висновку, що формування громадянської свідомості молоді в умовах сучасних суспільних трансформацій та воєнних викликів є одним із ключових завдань освіти й виховання в Україні. У цьому контексті музейна педагогіка виступає важливим інноваційним інструментом, який поєднує культурно-історичну спадщину з сучасними педагогічними технологіями. Вона сприяє розвитку критичного мислення, національної ідентичності, патріотизму та активної громадянської позиції молодого покоління. Аналіз наукових джерел засвідчив, що музейна педагогіка вже набула статусу самостійної галузі знань і досліджень та має значний потенціал для виховання громадянських і соціокультурних цінностей. Вона не обмежується передаванням знань, а формує у молоді здатність до осмислення історичного досвіду, розуміння національних традицій, готовність до відповідальної участі у суспільному житті. Практична реалізація музейної педагогіки у закладах фахової передвищої освіти, повинна ґрунтуватися на інтерактивних методах, міждисциплінарній інтеграції та використанні сучасних технологій, адже це дозволить перетворити музейний простір на ефективне середовище для громадянського й патріотичного виховання, розвитку творчого мислення та самореалізації молоді. Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим вивченням можливостей музейної педагогіки у формуванні громадянської свідомості молоді в умовах динамічних суспільних змін, зокрема, потребує розвитку аналіз ефективності різних форм інтерактивної роботи в музеї (екскурсії, квести, майстер-класи) для формування ціннісних орієнтацій та соціальної активності здобувачів освіти.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Джерела фінансування. Дослідження не отримувало зовнішнього фінансування.

Доступність даних. Це дослідження не передбачало використання окремих наборів даних.

Використання засобів штучного інтелекту (ШІ). Під час підготовки цієї роботи автори не використовували інструменти штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. Вайнола Р. Х., Друзь Г. М., Ворошчук О. Д. Роль соціальної освіти у формуванні громадянської свідомості та соціальної відповідальності молоді України. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. №21. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17002460>
2. Зарванська Л. Процес формування громадянської свідомості та громадянської позиції молоді. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2374/1/%D0%97%D0%B0%D1%80%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf>
3. Іваненко Н. В. Формування громадянської свідомості молоді як базової цінності в сучасних закладах освіти та поза ними. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2023. №209. С. 180–185. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-209-180-185>
4. Криловець М. Соціальне виховання молоді засобами музейної поведінки. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 1(6). С. 164–175. [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(6\).2021.234176](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(6).2021.234176)
5. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021р. №1414-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
6. Сокурченко О. Музейна педагогіка в утвердженні національної та громадянської ідентичності здобувачів освіти. *Вересень*. 2024. № 4(103). С. 108–123. <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2024.09>
7. Філіпчук Н. О. Вплив музейної педагогіки на формування національних цінностей особистості. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2020. №2(23). С. 44–48. <https://doi.org/10.31435/rsglobal.ijitss/28022020/6948>
8. Філіпчук Н.О. Музейна педагогіка і виховання нації. *Молодий вчений*. 2018. №3(55). С. 137–142. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719142/1/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0.pdf>
9. Фурса І.О. Роль музейної педагогіки у формуванні громадянської освіти старших дошкільників. *Педагогічний вісник*. 2023. №4. С. 63–66. https://znayshov.com/News/Details/pedahohichnyi_visnyk_4_2023EFFFFF

References

1. Vainola R. Kh., Druz H. M., Voroshchuk O. D. Rol sotsialnoi osvity u formuvanni hromadianskoi svidomosti ta sotsialnoi vidpovidalnosti molodi Ukrainy [The role of social education in shaping civic awareness and social responsibility among young people in Ukraine]. *Pedahohichna Akademiia: naukovy zapysky [Pedagogical Academy: scientific notes]*. 2025. №21. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17002460> (in Ukrainian).
2. Zarvanska L. Protses formuvannia hromadianskoi svidomosti ta hromadianskoi pozytsii molodi [The process of forming civic consciousness and civic position among young people]. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2374/1/%D0%97%D0%B0%D1%80%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf> (in Ukrainian).
3. Ivanenko N. V. Formuvannia hromadianskoi svidomosti molodi yak bazovoi tsinnosti v suchasnykh zakladykh osvity ta poza nymy [Formation of civic consciousness among young people as a basic value in modern educational institutions and beyond]. *Naukovy zapysky. Serii: Pedahohichni nauky [Scientific notes. Series: Pedagogical sciences]*. 2023. №209. S. 180–185. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-209-180-185> (in Ukrainian).

4. Krylovets M. Sotsialne vykhovannia molodi zasobamy muzeinoi povedinky [Social education of youth through museum behavior]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita [Social work and social education]*. 2021. Vyp. 1(6). S. 164–175. [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(6\).2021.234176](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(6).2021.234176) (in Ukrainian).
5. Pro osnovni zasady molodizhnoi polityky: Zakon Ukrainy [On the basic principles of youth policy: Law of Ukraine] vid 27.04.2021r.No 1414-IX. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (in Ukrainian).
6. Sokurenko O. Muzeina pedahohika v utverdzhenni natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti zdobuvachiv osvity [Museum pedagogy in the affirmation of national and civic identity of students]. *Veresen [September]*. 2024. № 4(103). S. 108–123. <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2024.09> (in Ukrainian).
7. Filipchuk N. O. Vplyv muzeinoi pedahohiky na formuvannia natsionalnykh tsinnosti osobystosti [The influence of museum pedagogy on the formation of national values of the individual]. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science [International Journal of Innovative Technologies in Social Science]*. 2020. №2(23). S. 44–48. https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/28022020/6948 (in Ukrainian).
8. Filipchuk N.O. Muzeina pedahohika i vykhovannia natsii [Museum pedagogy and the education of the nation]. *Molodyi vchenyi [Young Scientist]*. 2018. №3(55). S. 137–142. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719142/1/%D0%9C%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0.pdf> (in Ukrainian).
9. Fursa I.O. Rol muzeinoi pedahohiky u formuvanni hromadianskoi osvity starshykh doshkilnykiv [The role of museum pedagogy in the formation of civic education of senior preschoolers]. *Pedahohichniy visnyk [Pedagogical Bulletin]*. 2023. №4. S. 63–66. https://znayshov.com/News/Details/pedahohichniy_visnyk_4_2023EFBBBBF (in Ukrainian).

/ Матеріал надійшов до редакції: 22.10.2025 р. / Прийнято до друку: 29.11.2025 р. / Опубліковано: 30.12.2025 р. /